

BERICHTEN EN VARIA

Te Utrecht is thans ook een dokterscentrale opgericht, alwaar men zich tegen een contributie van f 15.— per jaar kan abonneeren om in geval van afwezigheid inlichtingen te laten geven omtrent waarneming, duur der afwezigheid enz. Ook bij telefoonstoringen zorgt de centrale er voor, dat de betrokken dokter ten spoedigste bericht krijgt.

De centrale is dag en nacht geopend, terwijl de aangesloten en in de telefoongids achter hun naam kunnen laten plaatsen: bij geen gehoor: dokterscentrale No. 26746.

JOHN E. GREVERS. †

Bij het ter perse gaan van deze aflevering bereikt ons het bericht van het overlijden van *John E. Grevers*, oud-lector-directeur van het Tandh. Instituut te Utrecht, oud-privaat-docent aan de Universiteit te Amsterdam. We komen in April nader op het heengaan van deze, zoowel in de nationale als internationale tandheekkundige wereld, zoo belangrijke figuur terug.

ERRATA.

In de bijdrage van Dr. med. *Franklin Bircher-Rey* (Januari) verzoekt de auteur in plaats van de tweede alinea op pag. 36 de volgende veranderde text te lezen:

„Zu den Arbeiten von Dr. O. Stiner in Bern, veröffentlicht in den „Mitteilungen aus dem Gebiete der Lebensmitteluntersuchungen und Hygiene“ vom Eidg. Gesundheitsamt ist korrigierend zu sagen, dass mit einer Versuchskost aus sterilisiertem Heu, Düben und Haver nicht nur die schwersten Zahnkrankheiten erzeugt werden konnten, sondern auch Lungenentzündungen und bei den überlebenden Tieren Krebs. Durch Beigabe von pasteurisierter Milch entstand echter Gelenkrheumatismus.“

HET TIJDSCHRIFT VEERTIG JAAR

„Is dat wel zoo?” vroeg de heer *Van Hasselt* op de feestelijke bijeenkomst Zaterdagmiddag 4 Maart, ter herdenking van dit niet geheel onbelangrijke feit. Niet tevergeefs had deze feestredenaar een diepgaande studie gemaakt van de oude notulenboeken om zich ten leste door onzekerheid gekweld te voelen. 23 Februari 1894 stond als officiele datum van het besluit tot oprichting aangegeven en goed geteld waren het er dus slechts 39 jaren. Maar aangezien, zoo overlegde hij bij zichzelf, een tijdschrift niet uit den tandheekkundigen hemel komt vallen, moest met de berekening bij het begin begonnen worden. Wat lag dus meer voor de hand, dan ook de praenatale periode, als zijnde niet alleen van belang, doch embryologisch tevens interessant, mee te tellen? Een jaar leek hem een zeer ordentelijke tijd en, gezien in het licht der wetenschap dienaangaande bij den mensch, voor een tijdschrift-in-wording alleszins verantwoord. Langs den weg dezer bespiegeling kwam ook de heer *Van Hasselt* tot de verheugende slotsom, dat er alle reden was om, analoog aan wat in de tooneelwereld tot systeem is verheven, door middel van een jubileum ons gemeenschappelijk weer eens te verheugen in het gelukkige bezit van het Tijdschrift. Bovendien was er het volgende jaar wellicht aanleiding om het veertigjarig bestaan nogmaals te herdenken!

De hoofdredacteur, q.q. scherpzinnig en door de jaren getraind om aan vele fronten slag te leveren, wist de keuze van het tijdstip afdoende te rechtvaardigen: tijdschriften beginnen bij de geboorte aan hun eerste jaar en zoo was met den aanvang van den veertigsten jaargang het plechtige moment tot bijzetting in de reeks belangrijke data des tandheekkundigen levens, aangebroken.

Alzoo was geschied en een vijftiwintigtal genoodigden hadden zich in de bovenzaal van „American Hotel” verzameld om de desbetreffende feestelijke vergadering door hun aanwezigheid luister bij te zetten. Fraaie bloemstukken van de uitgeefster, de firma Tholen, de Ned. Maatschappij tot bev. der Tandheekkunde en van de Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen verleenden een fleurig aspect.

De voortreffelijke feestrede van den heer *Van Hasselt* riep bij diens oudere toehoorders door den luimigen toon de lotgevallen van het Tijdschrift levendig voor den geest. Na de succesvolle veronderstelling van een embryologisch stadium stond hem niets in den weg om de

vergelijking verder door te trekken bij zijn schets van de ontwikkeling en groei van ons vak-periodiek. De eerste jaren beschouwde hij als de kindsheid, waarin de toenmalige Ned. Tandmeestersvereniging deszelfs eerste schreden bewaakte. Het daarop volgende tijdperk der jeugd bracht het door onder de hoede van „een gezelschap” tandartsen, dat behalve tijd en zorg ook nog het geld zijner leden noodig had om het pleegkind in leven te houden. Met de overname in 1918 door de drie groote tandheelkundige vereenigingen kwam het Tijdschrift in de periode der jongelingschap en is daarin tot op den huidigen dag gebleven. De feestredenaar sprak van het tijdperk des volwassenen, doch dit was louter bedoeld als een vleierij aan het adres der huidige redactie en bijgevolg geen kenschetsing van den waren toestand. Immers het jeugdig vuur des hoofdredacteurs is met onstuimigheid een sieraad van den adolescent en uit vele bladzijden van het officieele orgaan der Maatschappij straalt deszelfs gloed den aandachtigen lezer in het gelaat.

De luisteraars vernamen uit dagen van strijd in den boezem van het „Gezelschap” en van de wijze bestiering, die den huidigen voorzitter, tegen fnuikende grillen van het lot en de Posterijen in, tòch in het Gezelschap deed terecht komen en zelfs het gestoelte der eere beklimmen. In 1918 namen de drie groote vereenigingen met het Tijdschrift ook dezen voorzitter over, niet het minst vanwege diens decoratieve kwaliteiten, welke blijkens voortdurende herbenoeming ook thans nog hoogelijk worden gewaardeerd en zijn positie onaantastbaar maken.

De beheerende redacteur, wiens taak het is zich meer met den letter dan met den zin van het gedrukte bezig te houden, gaf daarna in statistischen vorm en aantrekkelijke rangschikking van getallen een overzicht van den groei van zijn pupil, zich weerspiegelende in totalen van vellen papier, drukletters en wat verder tot het vak behoort.

De hoofdredacteur stelde in het licht hoe de overname door de drie vereenigingen en de overeenkomst met de firma Tholen, die de uitgave aanstonds op onbekrompen wijze ter hand nam, het Tijdschrift tot bloei deden komen, maar kon in het vooruitzicht van den feestroes niet nalaten indiscreet te worden en te verklappen dat de vierhoofdige redactie halverwege het tweede veertigjarige jubileum (patent-*Van Hasselt*) haar koperen bruiloft hoopte te vieren. Een geluk komt zelden alleen!

In dit blijde vooruitzicht werd de bijeenkomst in toto overgeplaatst naar het Rembrandtplein, om met dit eerste der trits toepasselijke maaltijden de importantie van ons aller lijf-orgaan te demonstreeren. Deze collectieve eetlust en dorst wordt van ouds als „tijdschrift-diner” betiteld. Hierover denke met niet licht: niemand minder dan de vorige redactioneele Duce heeft eens als resultaat zijner overpeinzingen vastgesteld, dat het „Tijdschrift-diner” alleen reeds het bestaan van het Tijdschrift rechtvaardigt. Deze stelling werd ook nu weer door de feiten gewaarmerkt, al was de befaamde oneenigheid door verlies aan routine, tengevolge eener onderbreking van enkele jaren, tijdelijk ge-

luwd. Niettemin was de stemming overigens perfekt en vriendelijke toespraken verdoofden het schrijnende gemis aan tweespalt. Laten wij verder eerlijk en volledig zijn en ook gewagen van de onberijmde minneliederen van den eens „slanken bard van Eros”, die kans had gezien zich in zijn genre nog meer te vervolmaken.

Dit alles slechts ter aankondiging van de origineelen der toespraken, die den lezer in de naaste toekomst te wachten staan met betrekking tot dit geslaagde jubileum. *)

B.

---

*) Deze toespraken zullen met verschillende andere speciale bijdragen verschijnen in de Juni-aflevering, het feest-nummer van dezen veertigsten jaargang.

RED.

Bevorderd tot tandarts: J. L. Oostenbroek, A. Schmitz du Moulin.

Gevestigd: M. H. J. Smeets, G. J. Baerents, tandarts, Hoogeweg 32, Amsterdam; N. W. van Meggelen, Valkenboschlaan 5, 's-Gravenhage.

**MEDEDEELINGEN AAN DE LEDEN DER NED.
MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER TANDHEELKUNDE**

---

1. Het algemeen secretariaat der Maatschappij is gevestigd Willemsparkweg 40, Amsterdam, telefoon 21658.

---
2. Het Bemiddelingsbureau voor waarneming, assistentie en overname praktijk staat onder leiding van Mej. Chr. Dullemond, Heerenstraat 46, Utrecht. Alle aanvragen moeten dus aan dit adres worden gericht.

---
3. De Redactie van het Tandheelkundig Jaarboekje is gevestigd Willemsparkweg 40, Amsterdam.

---
4. Het Incasso-bureau van de Maatschappij staat onder leiding van Mr. G. H. E. Nord Thomson, Turfmarkt 8, Leiden.

---
5. De penningmeester van het Steunfonds der Mij. is Jan Visser, Keizersgracht 542, Amsterdam.

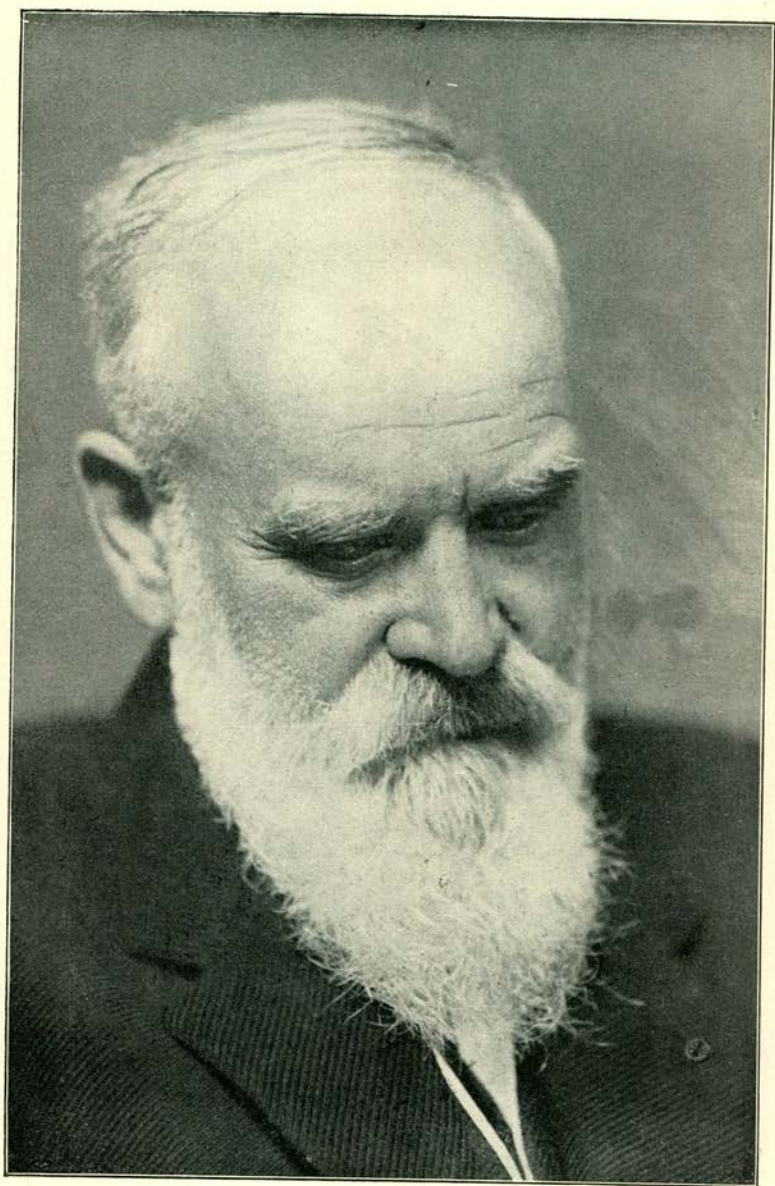
---
6. Aanvragen voor de ongevallen- en ziekteverzekeringpolis op de speciale Maatschappij-voorwaarden, moeten worden gericht aan de Directie der Verzekeringsbank: de Nieuwe Eerste Nederlandsche, Prinsessegr. 13, den Haag.

---
7. Den leden der Mij. wordt dringend verzocht geen persoonlijke besprekingen met een ziekenfonds te voeren, alvorens vooraf inlichtingen te hebben ingewonnen bij het Secretariaat der Maatschappij. — Dit voorkomt latere moeilijkheden!

JOHN E. GREVERS †

Met *John E. Grevers* is een der meest marquante figuren uit onze professie heengegaan, iemand die als het ware zijn stempel heeft gedrukt op een bepaalde periode in de ontwikkeling van de tandheelkunde in ons vaderland.

Een hoogst merkwaardig man, een krachtige persoonlijkheid die, ondanks zijn vele en groote hoedanigheden, in zijn leven niet steeds begrepen is en niet altijd die waardeering heeft gevonden die hij zoo ruimschoots verdiende.

Iemand met een encyclopedische kennis, met een enorme werkkraft, een onvermoeid geduldig onderzoeker, een geboren verzamelaar, bezielde met een vurig enthousiasme voor het beroep, dat hem zoo lief was en waarvoor hij vreesde dat het in verkeerde banen zou worden geleid.

Zijn het vorstelijk geschenk aan de Amsterdamsche Universiteit, zijn zeldzame verzameling en de kostbare bibliotheek (misschien een unicum in de wereld), geen tastbare bewijzen van zijn groote liefde voor de wetenschap?

Hij was niet gemakkelijk voor zich zelf en ook niet steeds voor anderen; eenerzijds zeer streng, maar toch met ruimen blik en begrijpend. Zij die hem het naast stonden, waartoe ik het voorrecht had te behooren, zullen hem steeds met groote dankbaarheid, vereering en liefde blijven gedenken.

Van meer bevoegde zijde zal hierachter een „In Memoriam” in dit Tijdschrift verschijnen. Het was mij evenwel een behoefte deze weinige woorden aan zijn nagedachtenis te wijden.

A. A. H. HAMER.

Nice, 11 Maart 1933.

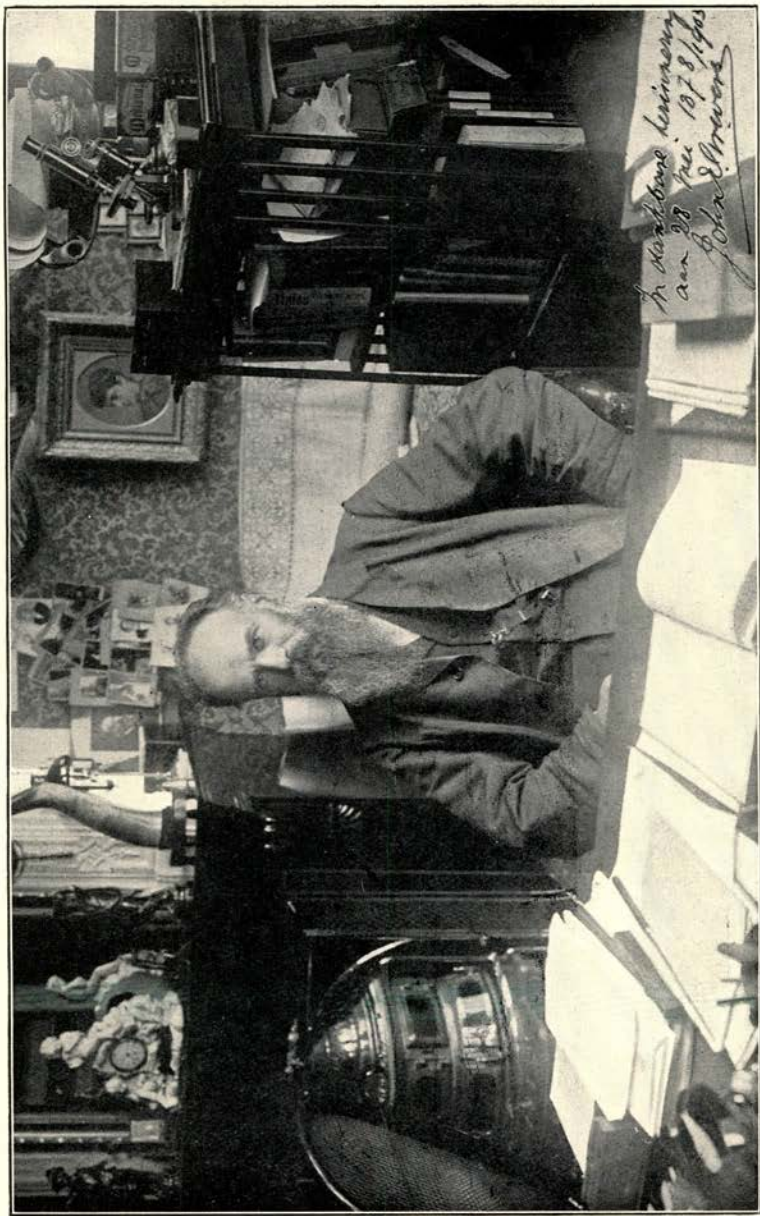
IN MEMORIAM
JOHANNES EYLERT GREVERS.

Uit een gevoel van eerbied en vriendschap voor den ontslapene voldoe ik aan den wensch van de Redactie van het Tijdschrift voor Tandheelkunde, om een laatste woord te schrijven ter nagedachtenis van *John E. Grevers*, een nestor der Nederlandsche tandheelkundige wereld, een merkwaardig, wellicht ook een eigenaardig man, van zoodanige begaafdheid, dat reeds velen vóór mij in het Tijdschrift voor Tandheelkunde herhaaldelijk getuigenis afgelegd hebben van zijne verdiensten. Bij het schetsen van het leven van dezen baanbreker zal ik meermaalen woordelijk vermelden, wat anderen, zooals *Dentz*, *Hamer*, *de Jonge Cohen* e.a. reeds in het Tijdschrift voor Tandheelkunde, waarvan *Grevers* een der oprichters was, over hem geschreven hebben en zal ik daarnaast mijne herinneringen over hem weergeven uit den tijd, dat hij mijn leermeester, mijn ambtgenoot, mijn directeur doch bovenal mijn vriend was, waaraan ik zeer veel voor mijne tandheelkundige loopbaan te danken heb gehad.

Johannes Eylert Grevers werd 16 Januari 1855 te Amsterdam geboren en was de jongste zoon van den bekenden tandheelkundige *J. J. Grevers Sr.* Er werd besloten, dat hij zich aan het beroep van zijn vader zou wijden. Daar toen de wet van 1865 gold, waarbij het uitoefenen der tandheelkunde uitsluitend werd toegestaan aan medici, was het voor den jongen *Grevers* moeilijk te beslissen welken weg hij volgen zou voor de toekomstige studie.

Op 14-jarigen leeftijd kreeg hij 's avonds en op zijne vrije Woensdag- en Zaterdagmiddagen les in goudsmiden, waarvan hij zelf getuigde, dat dit van groot nut en van onberekenbaar voordeel geweest is voor latere jaren. Hij leerde hier „zien”. Daarna werkte hij een half jaar in het atelier van zijn vader, waarop besloten werd om eerst één of twee jaren in Amerika te studeeren om zich daarna op de artsstudie toe te leggen. Op 13 Augustus 1872 vertrekt hij op 18-jarigen leef-

In verband met de
aan 23 mei 1978
John E. Grevers

John. E. Grevers, bij zijn zilveren jubileum.

tijd naar Amerika om zich theoretisch en practisch in de tandheelkunde te bekwamen. Ik wil van zijne Amerikaansche leermeesters slechts noemen de vooraanstaande tandheekundigen: *Atkinson, Webb, Perry, Bonwill, Abbott, Varney, Barrett*. Voor de orthodontie: *Bogue, Guilford, Kingsley*. Verder *Burk* (prothese), *Allan* en *Diefenbach* (block en single gumteeth), *Perine* (conserveerende tandheelkunde), *Cook* (algemeene praktijk) en *Breivogel* (extractie en narcose). In zijn vrijen tijd volgde hij colleges in physica, chemie, anatomie en physiologie. Het verblijf bij *Dr. Cook* is beslissend geweest voor zijn volgend leven; hier kreeg hij reeds een voorbeeld in het verzamelen van praeparaten. De bepaalde termijn van twee jaren voor het verblijf in Amerika werd echter vijf jaren en zoo keerde hij in October 1877 naar zijn vaderland terug.

In Mei 1878 slaagt *Grevers* voor het tandheekkundig examen in Utrecht. Er was in 1876 eene wetswijziging gekomen, waarna het arts-diploma hiervoor niet meer vereischt werd.

Dr. Dentz, de Eerevoorzitter van het Tandheekkundig Genootschap, vermeldde hieromtrent ter gelegenheid van de 100ste vergadering: „onder hen, die te Utrecht hun examen deden, behoorde ook de heer *J. E. Grevers*. Terloops mag ik wel even mededeelen, dat hij tot de weinigen behoorde, die op alle door mij tot hem gerichte vragen, een bevredigend antwoord kon geven, zoodat, konden er graden verleend worden, hij zeker het „summa cum laude” had verdiend”. Na zijn examen vestigde hij zich in Amsterdam, eerst ten huize van zijn vader en werd spoedig bekend als „de jonge *Grevers*” of „de Amerikaan”. *H.B. de Jonge Cohen* schreef over deze vestiging: „Flauw herinner ik mij nog zijn vestiging, helderder staan mij echter voor den geest de vooroordeelen, die hij had te overwinnen om de nieuwe behandelingsmethoden ingang te doen vinden. Met de komst van *Grevers* had zich niet alleen in de plaats zijner vestiging een nieuwe aëra in de tandheekkunde geopend doch ook ver over de grenzen zijner vaderstad. Door zijn optreden dwong hij de achting zijner patienten af en van dien tijd dagteekent het feit, dat de tandheekkunde grootere waardeering ging onder vinden. *Grevers*’ verschijnen in de hoofdstad des lands heeft den tandheekkundigen stand een geheel ander aanzien gegeven”. Later werd de praktijk in 1886 naar de Oude Turfmarkt en in 1903 naar de Keizersgracht overgebracht. De tandheekkundige praktijk in Nederland bestond destijds uit het verrichten van extracties, het vervaardigen van prothesen en het nazien van kindermondjes per abonnement. Een conserveerende tandheel-

kundige behandeling was in die jaren betrekkelijk uitzondering. Een zijner grootste verdiensten is het geweest, dat hij het publiek tandheeskundig heeft opgevoed. Een groote, voorname praktijk werd in Amsterdam door hem opgebouwd. Het kon echter niet uitblijven, dat zijn zucht naar wetenschappelijke arbeid naar bevrediging zocht. De gelegenheid daartoe deed zich voor.

Door het Gemeentebestuur van Amsterdam was in 1875 aan den Hoogleeraar *Tilanus* het onderwijs in de tandheeskunde opgedragen; bij deze opdracht werd genoemde Hoogleeraar tevens Hoofd van de Tandheeskundige Polikliniek, gevestigd in het Binnengasthuis. Tegen wil en dank liet *Prof. Tilanus* zich deze benoeming welgevallen, doch weldra begreep ZHG. dat er iets meer noodig was dan eene bloote benoeming om tandheeskunde te kunnen doceeren; de heer *J. E. Grevers* werd op verlangen van *Prof. Tilanus* in November 1878 tot adsistent der Polikliniek benoemd en zoo was van toen af feitelijk de leiding der kliniek in diens handen overgegaan. *Prof. Tilanus* was dus de eerste Professor in de Tandheeskunde, terwijl de tandheeskundige kliniek geheel voor rekening van *Grevers* kwam, met inbegrip van dit deel van het onderwijs aan de medische studenten.

Grevers heeft mij wel medegedeeld, dat dit een voortreffelijke leerschool voor hem geweest is. Het dwong hem tot werken om meer te weten dan de studenten. Dit werd de prikkel tot het aanleggen van zijn museum en van zijn uitgebreide bibliotheek. Behalve de meeste moderne tandheeskundige litteratuur van zijn tijd bevat deze ook vele thans vrij zeldzame oude uitgaven, die hij uit binnen- en buitenland had weten bijeen te brengen.

Na het emeritaat van *Prof. Tilanus* en de benoeming in zijn plaats van *Prof. Rotgans* werd de inmiddels (1893) tot privaot docent benoemde heer *Grevers* in zijne betrekking gehandhaafd en volgde spoedig zijne benoeming tot Hoofd der polikliniek.

Grevers' ijver was er intusschen niet op achteruitgegaan, integendeel. Hij had aan zijn onderwijs een grootere uitbreiding gegeven, welke inzonderheid aan de opleiding der aanstaande medici ten goede kwam. Op medisch gebied studeerde en werkte *Grevers* op verschillende laboratoria, zoo bij *Prof. Weber* (zoölogie, voortzetting van wat hij in Amerika bij *Dr. Cook* gedaan had), bij *Prof. Forster* (bacteriologie) en bij *Prof. Kuhn* (pathologie). In dezen tijd werkte *Grevers* jarenlang na een drukken praktijkdag tot 's nachts 4 uur om zijn kennis op medisch en tandheeskundig gebied te verrijken.

In 1898 werd de tandheeskundige polikliniek verplaatst van

het Binnengasthuis naar het gebouw van de Bank van Leening en daar heeft *Grevers* onder vrij primitieve omstandigheden zijn onderwijs in de tandheelkunde aan de aanstaande medici gegeven. Hij gaf colleges in anatomie, histologie en pathologie der tanden en drie maal per week een cursus in de extractieleer en de diagnostiek der tand- en mondziekten.

Het was in 1904, dat ik voor het eerst als semi-arts in Amsterdam kennis maakte met *Grevers*. Hoewel wij overbelast waren met allerlei cursussen, waren er toch velen, die zich lieten inschrijven voor zijn cursus tandheelkunde. Bij ons zat voor, dat wij de extractie wenschten te leeren, vooral zij, die wisten, dat zij zich op het platte land gingen vestigen. Wij werden door hem zeer grondig geschoold en ik herinner mij nog levendig welk een moeite hij zich gaf om ons te leeren de tang op de juiste manier op te nemen, een juiste positie in de hand te geven, om dan op het phantoom de extractie te verrichten. Voor velen was het naar hun meening te grondig en overdreven; zij meenden, dat een dergelijke voorbereiding niet noodig was om tot de patienten behandeling te worden toegelaten en staakten den cursus. Achteraf bekeken, weet ik nu wel, dat zij groot ongelijk hadden en dat zij, die doorzetten en den geheelen cursus bleven volgen, goed konden extraheeren. Ook zijn colleges waren zeer goed verzorgd met veel platen en praeparaten. Hij gaf ons een duidelijk overzicht van de tandheelkunde, voor zoover die voor de aanstaande medici van nut kon zijn en wist bij mij groote belangstelling voor de tandheelkunde te wekken. Toen ik na mijn artsexamen in 1906 mij tot hem wendde om voorlichting was zijn advies naar Amerika te gaan. Voor dezen raad zal ik hem steeds dankbaar blijven. Ik had toen in geen land beter de tandheelkunde en vooral het technisch gedeelte ervan, kunnen leeren.

De voornaamste tandheelkundige scholen in de Vereenigde Staten hadden zich vereenigd onder den naam van „National Association of dental faculties of America”, o.a. met het doel de faculteiten in Amerika te beschermen tegen het indringen van vreemde studenten, die zonder voorbereid te zijn, van de gastvrijheid der tandheelkunde scholen misbruik zouden kunnen maken. Deze association stelde een „advisary board of the foreign relations committee” in, die in verschillende landen gemachtigden aanwees. Voor Nederland en België was *J. E. Grevers* „member of the advisory board”. Wanneer men naar Amerika ging voor tandheelkundige studie moest men de in ons land verkregen diploma's laten viseeren door *Grevers*. Ook

bepaalde hij of men rijp was voor „advanced standing”, waardoor men één of twee jaren korter kon studeeren, b.v. indien de technische vaardigheid voldoende was.

In 1908 wordt na het aftreden van *Dr. Dentz, J. E. Grevers* benoemd tot lector in de faculteit der Geneeskunde aan de Rijks-Universiteit te Utrecht om onderwijs te geven in de tandheelkunde. Laat ik in herinnering brengen, wat *H. B. de Jonge Cohen* in 1908 hierover zeide in een afscheids- en welkomstrede: „De tijding, dat *J. E. Grevers* benoemd is tot opvolger van *Dr. Dentz* heeft groote ontspanning teweeggebracht. Deze tijding zoo geheel onverwacht voor de meesten onzer heeft een dubbel gevoel van dankbaarheid bij ons gewekt, zoo sterk, dat wij ons onwillekeurig afvroegen, aan wie zijn wij grooter dankbaarheid verschuldigd, ver over de grenzen bekend, aan een harer oudste universiteiten te verbinden, of aan hem, die zich, met opoffering van zooveel, deze benoeming liet welgevallen. Wij weten maar al te zeer, dat het den nieuw benoemden lector veel strijd heeft gekost alvorens hij voor de opengevallen plaats wenschte in aanmerking te komen. Een eervolle en schitterende praktijk van over de 30 jaren te gaan verwisselen tegen een leeraarsplaats, waarvan het gewicht door den nieuwen titularis niet wordt onderschat en waartegenover geen noemenswaard materieel voordeel staat.”

Toen in October 1908 *Dr. C. van der Hoeven* namens het Tandheelkundig Genootschap *Grevers* geluk wenschte met zijne benoeming en deze hem bedankte, vernam men „dat tot dusverre de moeilijkheden reeds vele waren; in Utrecht doet ieder wat hij wil, er moeten dus spaanders vallen.” En inderdaad er vielen spaanders; met zeer strenge hand ging hij aan het reorganiseeren. In dezen tijd begint ook de toename van het aantal tandheelkundige studenten en het duurt slechts korten tijd of *Grevers* krijgt bij de vele beslommeringen, die hij reeds had om alles naar zijne hand te zetten, te kampen met dat groote euvel, dat men „ruimtegebrek” noemt.

Toen in 1909 na mijn orthodontische studie beëindigd te hebben in ons land terugkeerde bezocht ik *Grevers*, die in minder dan geen tijd beslag op mij wist te leggen voor het onderwijs en van dien tijd af heb ik tot het oogenblik, dat hij het onderwijs verliet alles met *J. E. Grevers* medegemaakt, zijn vreugde en zijn leed. Voor de tweede maal in mijn leven werd hij mijn leermeester en waar mijn opleiding in Amerika te veel een technisch stempel had achtergelaten wist *Grevers* mijne aandacht op de

medische zijde te vestigen. Zijn cursus in de diagnostiek, zijn polikliniek waren steeds van een groote helderheid, zijne onderzoekingsmethoden waren zeer nauwkeurig en zijne diagnoses scherp. Zeker, hij had zijne eigenaardigheden, die hem wel eens in conflict brachten met de studenten, maar ik heb deze steeds van hem weg kunnen denken, en hem kunnen waardeeren om zijn hooge opvatting van zijn vak, zijn liefde voor zijn vak, zijn werkzaamheid en zijn ijver om anderen van zijn groote kennis en vaardigheid mede te deelen.

In 1909 wordt het plaatsgebrek in het instituut op de Wittevrouwenstraat zoo nijpend, dat er gerekend moet worden met de oprichting van een nieuw tandheelkundig instituut. Op de staatsbegrooting verschijnt een post, die rekening houdt met de inrichting van het patriciërshuis „Payenborgh” op de Oude Gracht tot tandheelkundig instituut met uitbouw in den tuin. De opzet van deze kliniek is het groote werk van *Grevers* geweest en toen hij 30 October 1910 de leden van het Tandheelkundig Genootschap in het nieuwe tandheelkundig instituut ter bezichtiging van het practisch ontworpen en royaal uitgevoerde gebouw had rondgeleid, opende de voorzitter *Hamer* daarna de vergadering met de woorden: „nog onder den indruk van al het schoone, dat het nieuwe gebouw te bewonderen geeft, wil ik hulde brengen aan den heer *Grevers*, aan wien zoovele onderdeelen der practische inrichting te danken zijn, voor het vele, dat hij voor de tandheelkunde heeft gedaan en dat nu zijne bekroning gevonden heeft in dit nieuwe instituut.”

Voor het aantal studenten, dat toen studeerde was dit gebouw inderdaad zeer practisch ingericht. Het geheele bedrijf liep schitterend, de zalen waren mooi, de collegezaal was zoo ideaal, dat velen onzer er nog dikwijls naar terug verlangen. In deze jaren zet zich evenwel de gestadige zeer groote toename van het aantal studenten voort en begint daarmede de hieruit voortvloeiende nooit eindigende reeks van moeilijkheden, als ruimtegebrek e.d. waarmede thans behalve de tandheelkunde, de meeste faculteiten met laboratoria in zoo hooge mate te kampen hebben. Reeds na een jaar werd de geheele toestand zoo ontwricht door dit groote aantal studenten, dat van toen af in het gebouw „Payenborgh” onafgebroken gedurende vele jaren een interdominale verhuizing heeft plaats gevonden. Bijna geen zaal bleef lang achtereen dezelfde bestemming behouden. Dat *Grevers* en met hem zijn medelectoren toen het hoofd boven water hebben weten te houden mag wel verwondering wekken.

Toen *H. B. de Jonge Cohen* in 1908 zijn afscheids- en wel-

konistrede tegen *Grevers* uitsprak, heette het op het laatst: „Rest ons slechts de wensch, dat hij te Utrecht moge vinden wat hij heeft verlangd; aan een altijd aandachtig gehoor bij zijne lessen, valt niet te twijfelen. Op de studenten in de Tandheelkunde rust thans de plicht het verblijf van den nieuwen lector te veraangenen. Van eene eendrachtige samenwerking met de adistenten houden wij ons overtuigd. Moge alles naar wensch uitkomen.”

Hoe geheel anders is het uitgekomen! Het zijn voor dezen uiterst beschaafden en hoffelijken man van groote algemeene ontwikkeling niet de gelukkigste jaren van zijn leven geworden. Voor *Grevers* persoonlijk kwam toen de zwarte bladzijde in zijne levensgeschiedenis, de staking der tandheelkundige studenten in 1910; bedoeld als zwart voor *Grevers* maar gelukkig zwart gebleken voor hen, die deze diep treurige onderneming op touw gezet hebben. Het is te weinig begrepen, dat *Grevers*, toch al individualistisch aangelegd, die daarbij voor zich zelve de wegen voor zijne tandheelkundige opleiding had moeten zoeken, alle kans had om moeilijkheden te ondervinden, nu hij zich plotseling geplaatst zag voor de taak, leiding en onderwijs te moeten geven aan groote groepen studenten, die aan klassicaal onderwijs gewend, zelf in hun studie grootendeels zonder eenig initiatief waren.

Het leven in „Payenborgh” is gedurende vele jaren zeer moeilijk geweest, niets dan zorgen. Ieder werd verdreven uit de localiteiten, die oorspronkelijk voor hem bestemd waren, een bijgebouw werd ingericht en het leven van hen, die belast waren met de zorg van het opvoeden der tandheelkundige studenten, werd steeds zwaarder. *Grevers* liet tenslotte de leiding der polikliniek aan mij over en ik heb deze steeds in zijn geest gehouden, omdat dit goed was. Hijzelf gaf nu alleen de colleges over anatomie, histologie en pathologie der tanden. In 1916 nam *Grevers* het besluit het directoraat van het tandheelkundig instituut neer te leggen met behoud van zijn onderwijstaak. De meening der studenten over dit heengaan moge blijken uit het studieverlag 1916—1917 in den studenten Almanak: „De heer *Grevers* heeft ons thans verlaten als directeur. Veel heeft de tandheelkundige wereld aan hem te danken. Steeds heeft hij zich met den meesten ijver gewijd aan zijne zware taak, die hem helaas vele onaangenaamheden heeft medegebracht. Wij zijn den heer *Grevers* dank verschuldigd en zullen niet nalaten dit hier te melden.”

Tenslotte werd de toestand in „Payenborgh” onhoudbaar. De

geschiedenis gaat zich herhalen. Er moeten maatregelen genomen worden voor uitbreiding of voor de stichting van een nieuw tandheelkundig instituut. Ook *Grevers* heeft aan deze plannen nog een korten tijd medegewerkt, vóór hij den 70-jarigen leeftijd, de wettelijk vastgestelde grens voor zijn onderwijsopdracht bereikt had. Op 23 Juni 1925 gaf hij zijn afscheidscollege in de aula van het Utrechtsche Universiteitsgebouw. En hiermede was zijn taak vervuld. Met voldoening? Neen! Maar vast staat, dat hij al zijn kracht, al zijn kunnen heeft aangewend om het tandheelkundig onderwijs hier te lande tot hooger bloei en ontwikkeling te brengen.

Vele jaren heeft hij hierna nog als buitenstaander het verder optrekken van het Nederlandsche tandheelkundig gebouw kunnen gadeslaan. Wanneer *Klinkhamer* in 1910 zegt: „*Dr. Dentz* is de bouwmeester van de fundamenten, waarop het nimmer voltooide geheel zal rusten. Hij is te beschouwen als de vertegenwoordiger van een bepaalde tandheelkundige periode in ons land; na hem komen vertegenwoordigers van andere perioden, die de tandheelkunde op veel hooger standpunt zullen plaatsen,” dan hebben wij met *Grevers* een tweede periode afgesloten. Ook hij is een groote bouwmeester geweest maar in een periode, veel rijker aan en met geheel andere bezwaren dan de eerste periode. Na hem zullen nog vele andere bouwmeesters moeten werken voor het gebouw geheel voltooid zal zijn.

Na het onderwijs verlaten te hebben, is hij gedurende talrijke jaren gaan reizen in binnen- en buitenland, vergezeld van zijne dochter, die hem zijn geheele leven tot groote steun is geweest. Zijn bibliotheek en zijn museum gaf hij ten geschenke aan de Amsterdamsche Universiteit. Nadat eenige jaren geleden de eerste verschijnselen van de ziekte zich voordeden, die later een einde aan zijn welbesteed leven zou maken, heeft zijn dochter met een onvolprezen liefde en toewijding haar vader in zijn lijden tot het laatst toe bijgestaan. Op 8 Maart 1933 sloeg te Aerdenhout zijn laatste uur.

J. E. Grevers behoorde tot de oprichters van de Nederlandsche Tandmeester Vereeniging, waarvan hij sedert 1903 eere-lid was. Hoe men hem daar waardeerde moge blijken uit de woorden van den Voorzitter: „kortom, in het leven der N. T. V. is geen enkel belangrijk punt aan te wijzen, waaraan gij geen werkzaam deel naamt. De N. T. V. heeft veel aan U te danken, zeer veel zelfs, meer dan ik in weinige woorden zeggen kan, maar ieder onzer is er in zijn hart van overtuigd, dat gij vaak

het anker waart, waaraan ons schip steun zocht." *Grevers* behoorde ook tot de oprichters van het Tijdschrift voor Tandheelkunde, toen in 1894 vanwege de N. T. V. besloten werd een tijdschrift uit te geven.

Het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap telde *J. E. Grevers* onder zijn oprichters, terwijl hij herhaalde malen hierin bestuursfuncties vervulde. Bij het 25-jarig bestaan van dit Genootschap werd getuigd: „onder de medeoprichters, die van den beginne een groot aandeel genomen heeft aan de ontwikkeling van het Genootschap, behoort zeer zeker *J. E. Grevers*. Het is mij een voorrecht hem hier te kunnen begroeten en te huldigen als de man, die ongetwijfeld het meest van allen ertoe heeft bijgedragen om de ontwikkeling, die de tandheelkunde in deze 25 jaren gemaakt heeft, aan de leden bekend te maken. De Handelingen van het Genootschap leggen telkens en telkens getuigenis af van zijne werkzaamheid.”

Tallooze voordrachten zijn door *Grevers* gehouden over allerlei onderwerpen en op allerlei gebied, die zijne veelzijdige kennis, zijne breede wetenschappelijke basis en zijne jarenlange ervaring bewezen. Aantrekkelijk bij zijne voordrachten was het vertoonen van microscopische praeparaten, die door hemzelf schitterend vervaardigd waren. *Prof. Römer*, die in de vergadering van 30 October 1910 van het T. G. het eindstadium van de caries behandelde, terwijl *Grevers* dit deed over het beginstadium dezer aandoening, verklaarde: „dat hij nog nooit zulke mooie beelden omtrent het behandelde onderwerp had gezien als die van *Grevers*.”

Zij waren dan ook inderdaad steeds prachtvol. Ook het Genootschap vereerde *Grevers* met het eere-lidmaatschap.

De schedelonderzoekingen van *Grevers* te Weenen, Boedapest, Straatsburg, Parijs, Londen en Amsterdam zijn zeer uitgebreid, tallooze metingen zijn door hem verricht. Het is alleen maar te betreuren, dat deze nimmer gepubliceerd zijn.

De vele Hollanders, die hun tandheelkundige studie volbrachten aan de „University of Pennsylvania” stichtten aldaar „The Holland Dental Society of the University of Pennsylvania” met het doel de aaneensluiting van studeerende Nederlanders aan het Dental Department om hun nationaliteit tegenover andere vereenigingen te handhaven en hoog te houden. *J. E. Grevers* was eere-voorzitter van deze „Holland Dental Society”.

Grevers heeft veel gestreden voor de verbetering der tandheelkundige wetgeving en van het tandheelkundig onderwijs. Hij

heeft in dezen de Regeering herhaalde malen voorgelicht en heeft daarbij doorlopend de belangen van den tandheekkundigen stand behartigd en verdedigd. De Regeering toonde hare waardeering voor de verdiensten van *Grevers* door hem in 1904 te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Hij was lid of eerlid van vele buitenlandsche genootschappen en commissies, o.a. voorzitter van de Internationale Commissie voor tandheekkundige terminologie en lid van de *Fédération dentaire internationale*. „Hij heeft herhaalde malen ons land en onze vereenigingen op buitenlandsche congressen vertegenwoordigd en wel schitterend, zoodat Nederland het aan hem te danken heeft, dat het op tandheekkundig gebied destijds niet geheel vergeten werd. Hij was dan ook ver over de grenzen van ons land een gaarne geziene persoon. Zijn allergrootste verdienste is, dat hij relaties aanknoopte en onderhield met de wetenschappelijke tandheekkundigen in het buitenland. *Miller, Black, Charles Tomes, Mummery, Arkövy, Iszlai, Kirk, Talbot* waren zijne vrienden. Hij was een persoonlijkheid. Amerika werd nog negen malen door hem bezocht en ook in Engeland, Frankrijk, Oostenrijk-Hongarije, Duitschland en Italië kwam hij herhaaldelijk op congressen en vergaderingen of ook voor speciale studies.

Slechts hij, die *Grevers* op internationale congressen heeft zien binnen komen, kan beseffen welke beteekenis het voor ons land heeft zoo iemand te bezitten. Geen groot redenaar in zijn moedertaal, wist hij zich merkwaardig gemakkelijk en duidelijk uit te drukken in het Engelsch.” (Hamer).

In Augustus 1911 hield *Grevers* te London een voordracht over „The effect of mouth-breathing on facial contour”, waarover *Dr. C. van der Hoeven* schreef: „Ik was trotsch op mijn landgenoot, die als een geboren Engelschman, geheel voor de vuist deze met aandacht gevolgte voordracht uitsprak. Het doet voor de reputatie van ons land bijzonder goed, wanneer landgenooten zóó optreden en ik hoop van harte, dat *Grevers* nog lang de eer van ons land naar buiten zal mogen bevorderen en anderen zal mogen opwekken zijn voorbeeld te volgen.”

Lange jaren achtereen was *Grevers* lid van de verschillende commissies, die belast waren met het afnemen der tandheekkundige examens.

Op 11 Maart 1933 hebben wij hem op een mooien, zonnigen morgen naar zijn laatste rustplaats gebracht. Toen hij daar, terwijl plechtige orgelmuziek klonk, in de groote hal van Zorg-

vlied te Amsterdam opgebaard stond en wij, zijne vrienden, voor het laatst om hem heen geschaard waren, toen trok het leven van *J. E. Grevers* voor mij voorbij, een leven vol groote verwachtingen, waarvan vele niet vervuld zijn, een leven geheel gewijd aan de tandheelkundige wetenschap, een leven gegeven tot verheffing van den tandheelkundigen stand in Nederland. Hij heeft ons beroep gediend, en hoe!

De tandheekunde heeft een harer groote mannen verloren.

En als ik dan het „In Memoriam” van *H. B. de Jonge Cohen* lees, dat deze schreef ter nagedachtenis van den vader *Johannes Johan Grevers*: „Met den heer *Grevers* is een zeldzame krachtige figuur uit de tandheelkundige wereld verdwenen, hij wist de talrijke stormen, die in al de jaren over zijn hoofd waren gegaan te trotseeren. Ofschoon stroef en van een onwrikbaar karakter, bezat hij een goedmoedigheid, die zich teruggaf in zijn gelaatsuitdrukking en zijn redeneertrant,” dan kan ik, die in dankbare vriendschap het „In Memoriam” van zijn zoon *Johannes Eylert Grevers* mocht samenstellen, hetzelfde ook van hem getuigen.

REQUIESCAT IN PACE.

Utrecht, 30 Maart 1933.

J. A. W. VAN LOON.